

the doctrine to the First World War, the second – between two world wars, the third – from the end of the Second World War to the present. The state of the main philosophical doctrine of Catholicism at the last stage, beginning with the second half of the XX century, is called contemporary Neo-Thomism. The main directions of modern neo-Thomism are determined by moderately direct and moderately mediated realism. They can be comprehended by rethinking the theory of knowledge based on the ideas of evolutionism and creationism. The latter was primarily interested in what the world is, and only then, how it is cognized. In contemporary tomism, the theory of knowledge becomes more and more the character of independence and autonomy. It is shown that Catholic theorists are now looking for different ways to justify the dominant role of theological faith in the knowledge of the world. In their field of vision are the latest metaphysical tendencies based on the elements of irrationalism.

Key words: Thomism, Catholic Philosophy, Neo-Thomism.

УДК 274/278+305

І. М. Старовойт, асп.

ПРОБЛЕМА ҐЕНДЕРУ В ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ДЕНОМІНАЦІЯХ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена проблемі аналізу актуалізації ґендерної проблематики у релігійній сфері, а саме у конфесіях протестантизму на теренах України. У даній статті було досліджено розвиток українського протестантизму, його регіональні відмінності, конфесійну мапу і з'ясовано, які відгалуження є найбільш відкритими до ґендерних відносин, а які досі перебувають під стереотипами патріархату в релігії.

Ключові слова: ґендер, протестантизм, релігія, Україна.

Ґендерно-кричний поворот в Україні досі триває, це процес становлення нової картини світу, в якій рівність статей уже не вимога Заходу, а насушна необхідність для сучасного суспільства України. Змінюються бажання жінок, їхні пріоритети та, як наслідок, змінюються і можливості у тому числі і у релігії. Тому наука, перш за все релігієзнавство, повинне говорити, дискутувати та відкривати нові горизонти для обговорення проблеми ґендеру у релігійному векторі. За словами Анни Марії Басаури Зюзіної, "я переконана, що наукова спільнота підвладна тим самим конфліктам, напруженню, новим можливостям та викликам, які переживає суспільство. Тому поки українське суспільство не перестане репродукувати стереотипні уявлення про фемінізм та ґендер, доти ґендерні дослідження релігії будуть поодинокими та маргінальними в українській науці" [1, с.5]. Отже, як бачимо, українське суспільство все ще на шляху до прийняття нової парадигми ґендерних відносин.

Ґрунтовне дослідження протестантизму здійснили А. Колодний та П. Яроцький. Результати їх роботи містяться в 5-му та 6-му томах їх фундаментальної праці "Історія релігії в Україні" [4,5]. Сучасні вітчизняні релігієзнавці розглянули історію протестантизму на українських землях, найбільші протестантські конфесії та особливості їх віровчення. Вартим уваги постає погляд української дослідниці проблеми ґендеру в релігії Анни Марії Басаури, що висвітлено у її статті "Ґендер в релігієзнавстві: Західний досвід та українські реалії" [1]. В рамках вивчення християнських конфесій в Україні автори цих видань досліджують і місце протестантизму в українському релігійному середовищі. Серед публікацій такого типу необхідно відзначити праці: "Україна в її релігійних виявах" А. Колодного [7] і "Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, релігії" Т. Косухи [8].

Для нашого дослідження необхідним постає аналіз актуалізації ґендерної проблематики у релігійній сфері, а саме у конфесіях протестантизму на теренах України. У даній статті маємо за мету дослідити розвиток українського протестантизму, його регіональні відмінності, конфесійну мапу і з'ясувати, які відгалуження є найбільш відкритими до ґендерних відносин, а які досі перебувають під стереотипами патріархату в релігії.

Феміністичні рухи спричинили суттєвий вплив на посилення інтересу до ґендерної проблематики у всіх сферах життєдіяльності людини, особливо важко процес переоцінки усталених ролей та моделей чоловіка та жінки відбувався в релігійній царині. Українська дослідниця проблеми ґендеру в релігії Анна Марія Басаури Зюзіна у своїй статті "Ґендер в релігієзнавстві: Західний досвід та українські реалії" наводить досить влучні слова англійської дослідниці проблеми жіноцтва в релігії Урсули Кінг (Ursula King): "У стосунках ґендеру та релі-

гієзнавства панує ""подвійна сліпота": ґендерні дослідження в суспільних науках воліють не помічати релігію, а більшість релігієзнавчих досліджень не звертають увагу на ґендер" [1, с.2]. Така позиція є вкрай не вигідною для обох сфер, адже релігії та ґендеру немає без того спільного контексту соціуму, який їх породжує, і у якому вони встановлюють стереотипи та принципи. Так чи інакше, ігноруючи, або вникаючи, ці сфери дійсності дотичні, тема ґендеру є наскрізною для релігії, у зв'язку з цим, ліпше одразу спрямувати зусилля на віднаходження точок перетину, аніж перебувати у "подвійній сліпоті" і надалі.

Протестантизм в соціокультурному просторі незалежної України викликає науковий інтерес сучасних дослідників. Особливості поширення протестантизму на території України після здобуття незалежності коротко розглянуті в численних релігієзнавчих працях з історії релігій в Україні. Ці публікації містять загальну інформацію про розвиток релігії в незалежній Україні, різноманітні традиційні і нетрадиційні конфесії на її території, віровчення та обряди різних релігійних течій тощо. О. Гоголя зазначає, що "загалом праці науковців, які досліджували історію релігії та церкви в незалежній Україні, є узагальнюючими. Вони присвячені дослідженню характерних тенденцій розвитку релігійної мережі на території України, вивченню різноманітних конфесій, їх віровчення тощо. Проте вони містять обмежену інформацію про динаміку поширення протестантських церков у соціокультурному просторі незалежної України" [2].

Сучасна ситуація протестантизму в Україні може кваліфікуватися як стабільна, оскільки за кількістю вірян протестантизм сьогодні поступається тільки православ'ю, в західних областях – і греко-католицизму. В останнє десятиліття ХХ ст. конфесія вступила з певними надіями на перспективу подальшого існування і навіть зростання своїх церков, зміцнення позицій у релігійному житті України. Одні із ключових засад протестантизму – ідейний плюралізм та свобода, в тому числі і ґендерна. Конкретні приклади наведемо згодом.

Дослідниця генезису протестантизму в Україні Вікторія Любаченко зазначає, більшість протестантських громад країни стала легальними лише на початку 90-х років ХХ ст.: "з цього часу, по суті, розпочався новий етап еволюції конфесії" [9]. Із розпадом Радянського союзу та утворенням незалежної нової держави України для протестантів з'явилася можливість відкрито здійснювати релігійну та позарелігійну практику. Сьогодні перехід більшості протестантських течій у церковний статус знову поживався. Це, зокрема, виявляється у структурних змінах, в явищі інституціоналізації, що відображає просування релігійної спільноти до стійкості

ті, стабільності, створення формалізованої структури, розгалуженої організації.

Існує ряд течій, які найбільш наблизились до церковного статусу:

- *євангелістське християнство-баптизм;*
- *п'ятидесятницькі течії;*
- *адвентизм сьомого дня.*

Авторка зазначає саме про наближення, оскільки значна частина пізньопротестантських осередків ще зберігає рудименти організації сектантського типу. Це, наприклад, громади, що діють у сільській місцевості, малочисельні, з незначним відсотком молодих віруючих. Сьогодні можна з впевненістю констатувати: центр діяльності протестантизму остаточно перенесено до міста. У 1985 р. на 10 тис. міського населення припадало 29 протестантів, сільського – 131. На початку 90-х років у містах зосередилась більшість великих, життєздатних громад, що визначають характер пропагандистської та місіонерської практики протестантизму. Це стосується, передусім, євангелістського християнства-баптизму (половина його громад діє в містах), адвентизму (60%), п'ятидесятництва (три чверті від загальної кількості громад). Лише єговізм поширений у селах більше, ніж у містах. Динаміка сучасного протестантизму, як бачимо, відображає загальну тенденцію урбанізації [9].

За останніми даними, розвинуті ознаки церковної будови мають, здебільшого, ті протестантські спільноти, що існують в обласних центрах (зокрема, у Донецьку, Дніпропетровську, Харкові, Львові, Рівному, Одесі, не кажучи вже про Київ) і налічують близько 2-3 тис. або й більше віруючих. Наприклад, у Львові тільки дві п'ятидесятницькі громади у 1990 р. мали близько 5 тис. членів. Сьогодні їх 6 тис.; окрім цього, у 1994 р. утворилась нова п'ятидесятницька церква з 1 тис. осіб. У підпорядкуванні цих осередків знаходиться більшість п'ятидесятницьких громад, що діють на території Львівської області. Кожна така громада бере участь у розв'язанні загальних питань місцевого п'ятидесятницького братства, причому ступінь її участі залежить від кількості членів (більша громада має право на більше представництво), авторитету пресвітера [9].

Найінтенсивніше відбувається процес оцерковлення протестантизму у західних областях України, де конфесія зберегла чимало резервів для видавничої, освітньої, місіонерської практики. Скажімо, у Рівному, Луцьку, Тернополі існують великі баптистські церкви, які мають не тільки значні за розмірами культові споруди і чимало віруючих, а й численні гуртки, видавництва, місії з євангелізації, ансамблі, хори тощо. Вони стали своєрідними осередками паломництва протестантської молоді з багатьох міст України із-за кордону, тут часто бувають віруючі інших конфесій, проводять міжрелігійні симпозиуми, біблійні конференції, концерти і вистави, молодіжні вікторини. При церквах відкрито недільні школи, а також кореспондентські, реґентські, дияконські курси, влаштовано навчання керівників молодіжних груп та гуртків за інтересами (фотосправи, автолюбителів, народних промыслів). Безумовно, така діяльність не має нічого спільного з релігійною сектою. Стосовно церкви, то вона не приховує прагнення до розширення сфер впливу в суспільстві. Саме тому будь-який церковний інститут намагається об'єднати віруючих і на нерелігійній основі: у жіночих, молодіжних, дитячих групах, гуртках і громадсько орієнтованих організаціях (місіях, філантропічних групах, пропагандистських агітбригадах), щоб, передусім, самі віруючі не відчували обмеженості життя у своєму релігійному колективі. Як бачимо, такі громади пропагують усі види рівності, в тому числі і у гендерному відношенні.

Процес інституціоналізації сучасного протестантизму активізовано також деяким оновленням у його керівництві. На зміну консервативній генерації в кінці 80-х – на початку 90-х років прийшло чимало молодих лідерів. Їх кількість продовжує зростати. У багатьох церквах керівниками стали віруючі, які у 1985-1990 роках завершили навчання у закордонних богословських закладах. Ці сучасні лідери остаточно вибрали шлях релігійного оновлення, екуменізму й соціального служіння. Одним із головних кроків на цьому шляху стало об'єднання розрізнених протестантських громад України, створення їх центрів.

Найрозгалуженишим протестантським центром церковного типу є сьогодні Всеукраїнський союз об'єднань євангелістських християно-баптистів (ВСО ЄХБ), який у 1999 р. налічував близько 2 тис. громад – абсолютну більшість баптистів та євангелістських християн країни. Союз діє як самостійна, незалежна у своєму внутрішньому житті структура, що водночас підтримує тісні контакти з міжрегіональним об'єднанням, створеним на основі колишнього Союзу ЄХБ, – Євро-Азіатською федерацією союзів ЄХБ. Нещодавно до складу ВСО ЄХБ увійшли українські євангелістсько-баптистські церкви діаспори.

Протестантські церковні структури об'єднують понад 90% прихильників конфесії в Україні. 40% громад належить до євангелістсько-баптистського братства, 28 – до п'ятидесятницького, 10 – до адвентистського 2; 9% загальної кількості протестантських спільнот становлять реформати, лютерани, а також малочисельні громади меннонітів, методистів, чеських братів, пресвітеріан тощо. На сектантському ступені в інституційній еволюції протестантизму залишилося більшість громад свідків Єгови (13% загальної кількості об'єднань), які продовжують дотримуватися позиції неприйняття "цього злого світу", обмеження мирських інтересів віруючих, залишаючись невід'ємною складовою міжнародного Товариства свідків Єгови. Останнім часом, однак, спостерігається певне налагодження діалогу керівників цих осередків з державою, більш відкрите ставлення віруючих до оточуючого середовища. Це зумовило навіть ліберальні прояви у середовищі свідків Єгови, де на початку 90-х років відтворена діяльність Місійного руху "Єпіфанія" (переважно у західних областях), зорієнтованого, зокрема, на перегляд окремих засад віровчення єговізму, подолання його суспільної ізоляції. Консолідація протестантського середовища, поступове подолання внутрішніх протиріч, що накопичувались десятиліттями і не можуть бути вирішені водночас, є закономірним наслідком процесу оцерковлення.

Отже, відмова від опозиційності й самоізоляції, легалізація громад, процес їхнього укрупнення, формалізація внутрішніх зв'язків, інституціоналізація, а також урахування багатьма лідерами об'єктивних суспільних реальностей – все це складові сучасного етапу еволюції протестантизму в Україні. Щоправда, інтеграція та дезінтеграція – взаємопов'язані тенденції будь-якого розвитку; церковний статус, як засвідчує історія багатьох релігій, часто супроводжується черговою хвилею сектоутворення. Не випадково в Україні сьогодні виникають чергові сектантські та церковні утворення протестантської орієнтації, котрі вже отримали назву "нового протестантизму". "Нового" у тому розумінні, що він не є притаманним євангелістсько-баптистському рухові, який виник в Україні у середині XIX ст., не зв'язаний історично з протестантськими течіями Західної України, котрі з'явилися там у першій чверті XX ст. До неопротестантизму належать, наприклад, харизматичні спільноти, новоапостольські громади, християнська місія "Еммануїл" та ін. [9].

Соціально-етичні уявлення протестантів визначають їхнє ставлення до глобальних проблем сучасності: війни і миру, екологічної, енергетичної, демографічної, сировинної, негативних наслідків НТР, урбанізації тощо. За позицією протестантських церков, віруючі повинні взяти найактивнішу участь у розв'язанні цих проблем. Саме з цього погляду розглядають вони посилення евангелізаційної практики: адже власними зусиллями ніхто не спроможний подолати труднощі, без втручання Бога гідне існування людини, побудова справедливого суспільства неможливі. "Прийди до Христа!" – це єдиний шлях до індивідуального. Слід відзначити, що звернення до культурної спадщини, національної самосвідомості, успішне переборення сектантської архаїки дали змогу окремих протестантським осередкам досягти успіхів у пошуках (інтенсивність яких завжди була високою) нових, освіченіших прозелітів (прозеліт – той, хто прийняв нову віру). Сьогодні це, переважно, особи, не задоволені усталеними формами інституціалізованої релігійності, життям у православних або католицьких парафіях, схильні до протестантської смисложиттєвої концепції активного буття, безпосередньої участі у церковній практиці. На думку багатьох з них, саме протестантизм з його акцентом на систему християнсько-етичних чеснот, відмовою від "надлишкового" споживання, здоровим способом життя, пієтетом до сімейно-родинних зв'язків є універсальною цінністю.

Сучасний етап у діяльності протестантських церков засвідчує також їх соціально-демографічна динаміка. Вона для більшості протестантських течій України доволі типова. Жінок тут, як і у самому суспільстві, традиційно більше, ніж чоловіків. Однак феміністських проблем у протестантизмі не існує. Раніше жінок пресвітерами і проповідниками не обирали, у більшості конфесій така тенденція триває. Жінки тут мають право обіймати посади дияконів (помічників пресвітера у роботі з дітьми), викладачів недільних (у адвентизмі – суботніх) шкіл, керівників жіночих гуртків.

Як бачимо, уявлення про ґендерні ролі в протестантизмі більшою мірою все ще стереотипні. Однак слід зазначити, що в Україні вже є прецедент жінки-пастора. І досить важливо звернутися до їх погляду на проблему ґендеру у релігії.

У статті "Рух за ґендерну рівність у Християнстві", в якій зустрічаємо конкретні цифри: "у країні нині функціонують щонайменше шістнадцять протестантських релігійних організацій, у яких дозволено жіноче пасторство [3]. У статті описане дослідження – інтерв'ю з вісьмома пасторками, які репрезентують протестантські деномінації України та висловлюють свою позицію із ґендерного питання.

Пропонуємо оглядово звернутися до найбільш промовистих опозиційних аргументів щодо причини появи жіночої ординації та статусу жінки-пастора в релігійній громаді України:

1. Пояснення на основі другорядного статусу, згідно з яким основною причиною появи та поширення жіночої ординації є недостатня кількість чоловіків, які йдуть до пасторського служіння. Відповідно, жінки-пастори стають тимчасовою резервною робочою силою в клірі, а їхній статус є нижчим у порівнянні зі статусом чоловіків-пасторів. Для цього типу поглядів характерний акцент на заохоченні чоловіків до пасторського служіння та наголошенні на вищості їхнього статусу.

2. Пояснення на основі рівного статусу, згідно з яким причиною жіночої ординації є переосмислення культурно-історичного контексту, в якому зароджувалося християнство, та визнання за жінками рівного права обіймати священничі сани. Згідно з поглядами цього

типу, за жінками та чоловіками-пасторами закріплено однаковий статус, права та обов'язки.

В Україні, як ми зазначали раніше, рудименти патріархального світосприйняття неохоче відступають, тому усі з опитаних автором статті жінок-священнослужительниць констатували існуючу дискримінацію щодо них у релігійних громадах, як власних, так і інших вірян чи церков інших деномінацій. Більшість із них висловила бажання не бути нагорі, не виділятися і не провокувати лишній раз суспільство загалом та священників інших церков до роздумів і, як наслідок, погодження або осуду. Автор статті висновує, що таке очевидне несприйняття та неприязне ставлення до жінок-священниць з боку їхніх колег, священнослужителів інших конфесій, може заважати пасторкам у повній мірі себе проявляти на міжконфесійному клерикальному рівні.

У продовженні інтерв'ю автор статті розширив запит до уявлення про ґендерні ролі серед священнослужительок щодо ролей жінок та чоловіків у приватній та публічній сферах. На теоретичному рівні (в ідеях респонденток про те, як має бути розподілено ролі та місця чоловіків і жінок у суспільстві) можна простежити три типи уявлень – патріархатний, проміжний та егалітарний:

- патріархатний тип: жінка передусім має займатися репродуктивною працею в приватній сфері, а чоловік – продуктивною працею у публічній сфері; чоловік також є головним у родині;

- проміжний тип: у публічній сфері жінка може виконувати найрізноманітніші ролі, включно з управлінськими посадами, але у приватній сфері її становище є підпорядкованим чоловікові;

- егалітарний тип: ролі як у публічній, так і у приватній сфері закріплюються не за статтю, а залежно від талантів, уподобань, стану здоров'я, взаємних домовленостей тощо [3].

Особливо цікавим в аспекті нашого дослідження є момент ставлення жінок-пасторів до феміністичного руху, який, як ми пам'ятаємо, більшою мірою уможливив такий релігійний феномен як жіноча ординація. Згідно дослідження автора статті, пасторки поділяють різко негативне ставлення до феміністичного руху. Жодна з опитаних не висловила нейтрального, позитивного чи хоча б амбівалентного ставлення до фемінізму. Показово, що пасторки і з патріархатними, і з проміжними, і з егалітарними поглядами на ґендерні ролі висловлювали схоже ставлення до фемінізму. На базі проведених інтерв'ю автор виділив три трактування фемінізму.

- По-перше, фемінізм може трактуватися як рух, спрямований на досягнення рівності між жінками та чоловіками.

- По-друге, фемінізм може трактуватися як рух, спрямований на пригноблення чоловіків і з боку жінок, домінування жінок над чоловіками.

- По-третє, деякі і пасторки трактують фемінізм як рух, орієнтований на відокремлення від чоловіків. Прояви такого відокремлення можуть варіюватися від відмови виходити заміж за чоловіків та народжувати дітей до поширення лесбійських рухів. Такі трактування фемінізму вельми відрізняються від поширених у ґендерних студіях визначень. Понад те, деякі респондентки можуть поєднувати у своїх уявленнях друге та третє трактування фемінізму одночасно.

Отже, щодо ставлення священнослужительок до ґендерної рівності, то трактування її виявилися вельми неоднорідними. Серед пасторок можна помітити як негативне, так і позитивне ставлення до цього поняття. Що ж до тлумачень, то, по-перше, поняття ґендерної рівності могло трактуватися як рівність прав та можливостей для жінок та чоловіків.

Зважаючи на висловлювання жінок-пасторів щодо ґендерної рівності та феміністичного руху, можна виснувати, що їх погляди щодо цих понять є дещо стереотипними. Занадто розділено усе на чорне та біле, а ці питання для найглибшого усвідомлення все ж потребують максимальної кількості відтінків. Автор статті-дослідженні теж зауважив однотипність мислення опитаних і висунув гіпотезу про те, що в освітній підготовці пасторок не приділяють достатньої уваги феміністичній теології та ґендерним студіям. Переважну концентрацію жіночого пасторства від відмітив саме на Західній Україні.

Згідно статистики джерела [8] дуже поширеною практика священників-жінок на Закарпатті, всього їх налічується – одинадцять. Усі служать у реформатських церквах області, мають ті ж права, що й чоловіки-священники, окрім одного: вони не можуть займати вищих церковних чинів.

Інтерв'ю із жінкою-священником села Ракошин Мукачівського району Іриною Гал стосовно того, як проходять богослужіння: "Чоловіки заходять всередину з одного боку, жінки – з іншого. Сідають окремо, один навпроти одного, діти ж – на лави посередині. Неодружені молоді хлопці сидять на балконі, молоді дівчата навпроти них внизу. Таке здавна робили, аби хлопці могли роздивитися дівчат, обрати собі здалеку пару. Костюм у священниці дуже простий і скромний: біла сорочка, чорні брюки або спідниця нижче колін. Зверху обов'язково вдягається чорна спеціальна мантія. Її видали священниці на святі закінчення університету: раз – і на все життя. Мантія ця є дуже важкою, аби священник пам'ятав про свій тягар обов'язків. Прати мантію не можна. Головний убір у церкві не одягають, а коли священник служить надворі, то мусить покрити голову спеціальним убором. Священник на богослужіння не може одягти нічого кольорового, навіть шкарпетки. В одязі допускається лише чорний чи білий колір" [8].

Окрім того, священниця Ірина зазначає, що її чоловік теж священник, тож проблем ґендерних стереотипів немає жодних. Вони разом щасливі служити церкві. За правилами реформатської церкви, Ірина не є керівником релігійної громади – ці обов'язки лежать на її чоловікові. Однак вона проводить богослужіння, хрестить дітей, вінчає і відспівує – словом, повноцінно проводить усі релігійні обряди.

А тим часом, жіноче священство перестає бути диковинним, адже жінок-священниць в Україні, особливо на Закарпатті стає все більше. Вони служать у Мукачеві, Великій Доброні, Чомонині, Баркасові, інших селах Виноградівського та Берегівського району, і роблять свою справу нічим не гірше за чоловіків.

Отже, у даній статті було розглянуто проблеми ґендеру в протестантських деномінаціях на теренах України, що є досить актуальним завданням. Було встановлено, що ґендерно-критичний поворот в Україні досі триває, це процес становлення нової картини світу, в якій рівність статей уже не вимога Заходу, а насущна необхідність для сучасного суспільства України. Також ми постежили закономірність зміни бажань жінок, їхніх пріоритетів та, як наслідок, їх положення у соціумі загалом і у релігії зокрема. Аналізуючи сьогоденний стан справ сучасну ситуацію в межах протестантизму в Україні можна кваліфікувати стабільно, оскільки за кількістю вірян протестантизм нині поступається тільки православ'ю, в західних областях – і греко-католицизму. В останнє десятиліття ХХ ст. конфесія вступила з певними надіями на перспективу подальшого існування і навіть зростання своїх церков, зміцнення позицій у релігійному житті України. Більшість протестантських громад країни стала легальними лише на

початку 90-х років ХХ ст. Одні із ключових засад протестантизму, які дають йому перспективи процвітання – ідейний плюралізм та свобода, в тому числі і ґендерна.

Також було встановлено, що існує ряд протестантських течій, які найбільш наблизились до церковного статусу: євангельське християнство-баптизм, п'ятидесятницькі течії, адвентизм сьомого дня. Окрім зазначених в Україні присутні і такі деномінації протестантизму: англікани, лютерани, пресвітеріани, реформати, методисти, баптисти, меноніти, харизмати тощо. Центр діяльності протестантизму у більшості його деномінацій остаточно перенесено до міста. До головних складових сучасного етапу еволюції протестантизму в Україні варто віднести такі: відмова від опозиційності й самоізоляції, легалізація громад, процес їхнього укрупнення, формалізація внутрішніх зв'язків, інституціоналізація, а також урахування багатьма лідерами об'єктивних суспільних реалій. Протестантська література і проповідь окрім релігійно-етичних і власне церковних аспектів звертаються до найрізноманітніших сфер життєдіяльності людини. Соціально-етичні уявлення протестантів визначають їхнє ставлення до глобальних проблем сучасності: війни і миру, екологічної, енергетичної, демографічної, сировинної, нег'ативних наслідків НТР, урбанізації тощо.

Сучасний етап у діяльності протестантських церков засвідчує також їх соціально-демографічна динаміка: жінок тут, як і у самому суспільстві, традиційно більше, ніж чоловіків. Однак феміністських проблем у протестантизмі не існує. Уявлення про ґендерні ролі в протестантизмі більшою мірою все ще стереотипні. Однак слід зазначити, що в Україні вже є прецедент жінки-пастора. У зв'язку з цим ми дослідили точки зору представників протестантських деномінацій щодо положення жінки у церкві та соціуму. Внаслідок дослідження було встановлено:

- серед жінок-пасторок неоднозначне ставлення до поняття ґендерна рівність;
- жінка в церкві може будь-яку роботу робити, бути священницею, однак якщо в церкві є чоловік, вона добровільно повинна зайняти допоміжну роль;
- жінкам не дозволено займати вищі духовні чини; за жінками та чоловіками-пасторами закріплено однаковий статус, права та обов'язки;
- жінки-священниці часто відчують неприйняття з боку їхніх колег, священнослужителів інших конфесій, що може заважати пасторкам у повній мірі себе проявляти на міжконфесійному клерикальному рівні;
- на теоретичному рівні (в ідеях респонденток про те, як має бути розподілено ролі та місця чоловіків і жінок у суспільстві) можна простежити три типи уявлень – патріархатний, проміжний та егалітарний;
- більшість пасторок поділяють різко негативне ставлення до феміністичного руху.

Список використаних джерел:

1. Басаурі Зюзіна А. М. Гендер в релігієзнавстві: західний досвід та українські реалії. Журнал "Я" № 43 (2017) "Гендер, традиція і релігія" // [Електронний ресурс] <http://krona.org.ua/gender-v-religieznavstvi.html>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 3.04.2018.
2. Гоголя О. Протестантизм у соціокультурному просторі незалежної України: історіографія, джерельна база та методологія дослідження // [Електронний ресурс] <https://r500.ua/protestantizm-u-sotsiokulturnomu-prostoru-nezaleznoyi-ukrayini-istoriografiya-dzherelna-baza-ta-metodologiya-doslidzhennya/>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 17.01.2017. – Дата перегляду : 3.04.2018.
3. Дудко Є. Рух за ґендерну рівність у християнстві. Журнал "Спільне", №8: Релігія: між експлуатацією і емансипацією // [Електронний ресурс] <https://commons.com.ua/uk/ruh-za-gendernu-rivnist-u-hristijanstvi/>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 7.01.2016. – Дата перегляду: 5.04.2018.
4. Історія релігії в Україні. В 10 т. Т. 5. Протестантизм в Україні // [редкол.: А. Колодний (голова) та ін.]. – К.: Світ знань, 2002. – 424 с.

5. Історія релігії в Україні. В 10 т. Т. 6. Пізній протестантизм в Україні. П'ятидесятники, адвентисти, Свідки Єгови // [редкол.: А. Колодний (голова) та ін.]. – К.-Дрогобич: Сурма, 2008. – 630 с.
6. Колодний А. Україна в її релігійних виявах / А. Колодний. – Львів: СПОЛОМ, 2005. – 336 с.
7. Косуха Т. Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, релігії / Т. Косуха. – К.: Наук. думка, 1994. – 213 с.
8. Літераті Т. Жінка-священник служить, вінчає, хрестить дітей у церкві на Закарпатті/[Електронний ресурс] <http://tyachivnews.in.ua/novini/zakarpatya/9156-zhnka-svyaschennik-sluzhit-vnchaye-hrestit-dtey-u-cerkvu-na-zakarpat.html>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 3.04.2018.

9. Любашенко В. Лекція 14. Сучасний протестантизм в Україні: динаміка і тенденції розвитку. Історія протестантизму в Україні. Курс лекцій/ Вікторія Любашенко// [Електронний ресурс] https://risu.org.ua/ua/library/books/autors/liubaschenko/history_of_protestantism_in_UA/vlub_history_14/65792/. – Назва з екрана. – Дата публікації: 17.01.2017. – Дата перегляду : 7.04.2018.

Надійшла до редколегії 07.05.18

И. М. Старовойт

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРА В ПРОТЕСТАНТСКИХ ДЕНОМИНАЦИЯХ В УКРАИНЕ

Статья посвящена проблеме анализа актуализации гендерной проблематики в религиозной сфере, а именно в конфессиях протестантизма на территории Украины. В данной статье было исследовано развитие украинского протестантизма, его региональные различия, конфессиональную карту и выяснено, какие отвлечения являются наиболее открытыми к гендерным отношениям, а какие до сих пор находятся под стереотипами патриархата в религии.

Ключевые слова: гендер, протестантизм, религия, Украина.

I. M. Starovoit

THE PROBLEM OF GENDER IN PROTESTANT DENOMINATIONS IN UKRAINE

The article dedicated to the problem of analysis of gender in the religious sphere, exactly in the denominations of Protestantism in Ukraine territory. This article explored development of Ukrainian Protestantism, regional differences and confessional map. It was clarified which branches are the most open to gender relations, and which are still under the stereotypes of patriarchy in religion. Since the second half of the twentieth century the interest in the issues of gender equality in religion had been on the rise, because it formed and created some prejudices and stereotypes. The beginning of the XXI century is characterized by activation of gender studies. This is caused by the special dynamics of social development in which estimates of female and male roles in society have deeply revised. The appearance of a gender approach in humanities researches is becoming an integral part of the study of a particular field of knowledge. Modern Christianity represented three directions diverge on the question of the role of women in the life of the Church and the world. Position of women in the world today does not meet the requirements of justice, is due to the role that the church actually assigns women. This includes long-debated questions about giving women the right to be priests. It is a question of women's ordination was in the epicenter of attention and caused heated discussion in various religious organizations, becoming an outstanding challenge for many of them. The view of most orthodox priests on this question is conservative sometimes. The church accepted woman as a sister or mother. In the Orthodox Church also denied women the right to church dignity, and the debate about women's ordination were less intense than among Catholic theologians, priests and parishioners, but some Orthodox theologians and priests emphasize the importance of a dialogue on this issue within the Orthodox tradition. Protestant understanding of pastoral ministry is markedly different from the Orthodox and Catholic. Protestantism from the beginning of its development is focused on a different attitude and attitude to customary and traditional attitudes to Christianity.

Key words: gender, Protestantism, religion, Ukraine.

УДК: 213:903(678)

С. Н. Титов, асп.

ЧЕРЕП В ВОСПРИЯТИИ ПЕРВОБЫТНОГО ЧЕЛОВЕКА: ПОИСКИ ЭЛЕМЕНТОВ РЕЛИГИОЗНОСТИ

В статье, на основании анализа характера верований, связанных с использованием черепов человека и медведя в эпоху среднего и верхнего палеолита, автор устанавливает новую историческую отметку нижней границы религиозной истории человека. Также автором излагаются и анализируются антропологические и религиоведческие гипотезы, объясняющие характер верований, связанный с культом черепов от эпохи архаики до наших дней. На основании проведения параллелей с аналогичными верованиями у современных народов делается сопоставление и реконструкция ментальных представлений человека эпохи архаики.

Ключевые слова: черепа, архаические верования, архаические культы, медведи, охота за черепами, палеолит.

Постановка проблемы и уровень ее исследования: анализируя характер и наличие верований в период архаики, исследователь постоянно обращается к самому термину "период архаики", уточняя его временные рамки. И если верхняя граница относительно понятна и соответствует началу исторического периода, именуемого неолит, то нижняя граница истории человеческой религиозности в одних исследованиях определяется началом верхнего палеолита и появлением в Европе кроманьонца, в других исследованиях уходит глубже и начинается с неандертальского периода, то есть среднего палеолита. Однако на основании некоторых особенностей человеческого быта, обнаруженного на стоянках нижнего палеолита, можно сделать выводы, что определенного рода представления человека архаики, которые предположительно можно интерпретировать как религиозные, были в его сознании намного раньше. Многие древние стоянки сохранили исключительно, либо в непропорционально большей части, человеческие черепа, в то время как череп не является самой прочной частью в скелете человека. Более того, традиция, связанная с магико-религиозным отношением к черепу, существовала в разной степени во все периоды человеческой истории от нижнего до верхнего палеолита, и сохраняется у многих народов и

по сегодняшний день. Также примечательно, присутствие на стоянках и в пещерных комплексах франко-кантабрийской области черепов животных, а именно медведя. В большей степени это объясняется особым отношением человека к медведю и возможно магико – религиозным характером общения с ним. На эту интересную особенность ранних захоронений обращают внимание такие исследователи как А.Б. Зубов, А. Бланк, М.Штирнер. Однако большой разработанностью данная гипотеза не отличается ввиду малого количества найденного материала для развития интерпретации.

Объект исследования: являются находки черепов человека и медведя на стоянках нижнего, среднего и верхнего палеолита.

Предметом исследования: являются гипотезы, объясняющие верования, связанные с черепами.

Цель исследования: опираясь на гипотезы, связанные с указанными верованиями, установить новую историческую отметку нижней границы религиозной истории человека.

В основу метода исследования взят анализ характера захоронений черепов древнего человека, на уже известных ранее и недавно открытых стоянках, а также производится поиск параллелей в традициях неутилитарного использования черепов у современных